

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida)	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	495
Xamidova Z. U.	
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	501
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	505
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish	511
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	516
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	520
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	525
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	530
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	534
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash	541
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	548
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	551
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari	554
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	561
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market	566
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	570
Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	575
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari	581
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba	586
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	592
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	595
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	602
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	607
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	611
Раупов Жамшид Рашидович	

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махмадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

INNOVATSION FAOLIYAT MOLIYAVIY MODELLARI VA MEXANIZMLARINI RIVOJLANTISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI

Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Investitsiya va innovatsiyalar kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Maqolada innovatsion faoliyat moliyaviy mexanizmining tasnifi va innovatsion faoliyatning moliyaviy tizimining tuzilishi tahlil qilindi. Innovatsion jarayonning uzluksiz ishlashini ta'minlovchi tizimning eng muhim elementlari innovatsiyalarni moliyalashtirish manbalari va mexanizmlari hisoblanadi. Ushbu maqola innovatsion faoliyat moliyaviy mexanizmi muammolarini nazariy jihatdan yanada rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: moliyaviy mexanizm, moliyaviy vositalar, moliyaviy usullar, innovatsion tizim, innovatsion faoliyat, moliya tizimi, innovatsion mahsulot.

Abstract: The article analyzed the classification of the financial mechanism of innovative activity and the structure of the financial system of innovative activity. The most important elements of the system that ensures the continuous operation of the innovation process are the sources and mechanisms of innovation financing. This article can serve as a basis for further theoretical development of the problems of the financial mechanism of innovative activity.

Key words: financial mechanism, financial tools, financial methods, innovative system, innovative activity, financial system, innovative product.

Аннотация: В статье проанализирована классификация финансового механизма инновационной деятельности и структура финансовой системы инновационной деятельности. Важнейшими элементами системы, обеспечивающей непрерывность инновационного процесса, являются источники и механизмы финансирования инноваций. Данная статья может послужить основой для дальнейшей теоретической разработки проблем финансового механизма инновационной деятельности.

Ключевые слова: финансовый механизм, финансовые инструменты, финансовые методы, инновационная система, инновационная деятельность, финансовая система, инновационный продукт.

KIRISH

Korxonada innovatsion faoliyatni amalga oshirishning zarur sharti – bu korxonalarning innovatsion jarayonlarini amalga oshirishni, yaratilayotgan innovatsiyalarni tijoratlashtirish jarayonini ta'minlash uchun moliyaviy resurslarning mavjudligidir. Innovatsion faoliyat doimiy yangilanib turadigan innovatsion jarayondir. Ushbu hodisaning bir nechta asosiy mezonlari mavjud: ya'ni:

- innovatsion faoliyat bevosita tadqiqot ishlarini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lib, bu jarayonning dastlabki bosqichidir;
- innovatsion faoliyatning oldingi bosqichlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish, innovatsiyalarni tijoratlashtirish bosqichi va ularni ommaviy tarqatish bilan ilmiy ishlanmalardan amaliy faoliyatga o'tish;
- innovatsion jarayonga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bilan bog'liq jarayonlar ta'sir ko'rsatadi ^[1].

Korxonalar innovatsion faoliyatida moliyaviy modellar, mexanizmlar haqida fikr yuritsak, biz bir tizimning elementlari bilan shug'ullanayotganimizni anglashimiz kerak bo'ladi, chunki ushbu mavzu kontekstida ular uchun dastlab umumiy faoliyat turi va yagona moliyaviy tabiat aniqlanadi. Qayd etilgan obyektlarni bir butun sifatida idrok etish zarurati tashqi muhitning dinamik o'zgarishi sharoitida ularning makon va vaqtdagi taxminiylar katta o'lchamlari bilan ham bog'liq va bu tizimli yondashuvdan foydalanish zaruratini keltirib chiqaradi. Ushbu yondashuv noaniqlikka duch kelganda fikrlashni soddalashtirish uchun mo'ljallangan va usullarni ishlab chiqishda universal hisoblanadi. Uni qo'llashning dolzarbligi bir xil atamalarining ko'p sonli turli xil talqinlari, amaldagi qonun hujjatlariga doimiy tuzatishlar kiritish va yangi qonun hujjatlarini joriy etish va xususan, innovatsion tadbirkorlikni moliyalashtirishning yagona metodologiyasining yo'qligi fonida doimiy ravishda oshib bormoqda, bu esa kapital qo'yilmalar samaradorligini pasayishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

1960-yillarning boshlarida AQShdagi innovatsion rivojlanishning hozirgi yetakchilari tizimlarning umumiy nazariyasi asoschilaridan biri L.Fon Bertalanffining g'oyalariga murojaat qildilar va ularni harbiy ishlarda qo'llashni, keyin iqtisodiyotda – milliy iqtisodiy dasturlarni ishlab chiqishni o'rgandilar. 1970-yillarda bu nazariya butun dunyoda keng tarqaldi.

Yu.V.Grigorev fikriga ^[2] ko'ra, qonun loyihalarini ishlab chiqishda "innovatsion faoliyat", "innovatsiya" tushunchalaridan foydalanmaslik kerak, chunki "innovatsion faoliyatning barcha turlari davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanmaydi". Ammo biz tushunchalardan voz kechsak ham, ular bilan bog'liq muammolar yo'qolmaydi. "Jumboq"ni hal qilishning kaliti qo'shma global tajribada bo'lib, uning zamonaviy timsoli Oslo qo'llanmasi bo'lishi mumkin, bu dunyoning yetakchi mamlakatlari mutaxassislarining innovatsion jarayon sohasidagi fundamental ishdir, unda aniq bir mantiq bor: hodisani o'lchashni boshlashdan oldin uning mohiyatini tushunish kerak.

"Innovatsiya – bu yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan mahsulot (tovar yoki xizmat) yoki jara-yonni, marketingning yangi usulini yoki biznes amaliyotiga, ish joyini tashkil etishga yoki tashqi aloqalarga yangi tashkiliy usulni joriy etishdir".

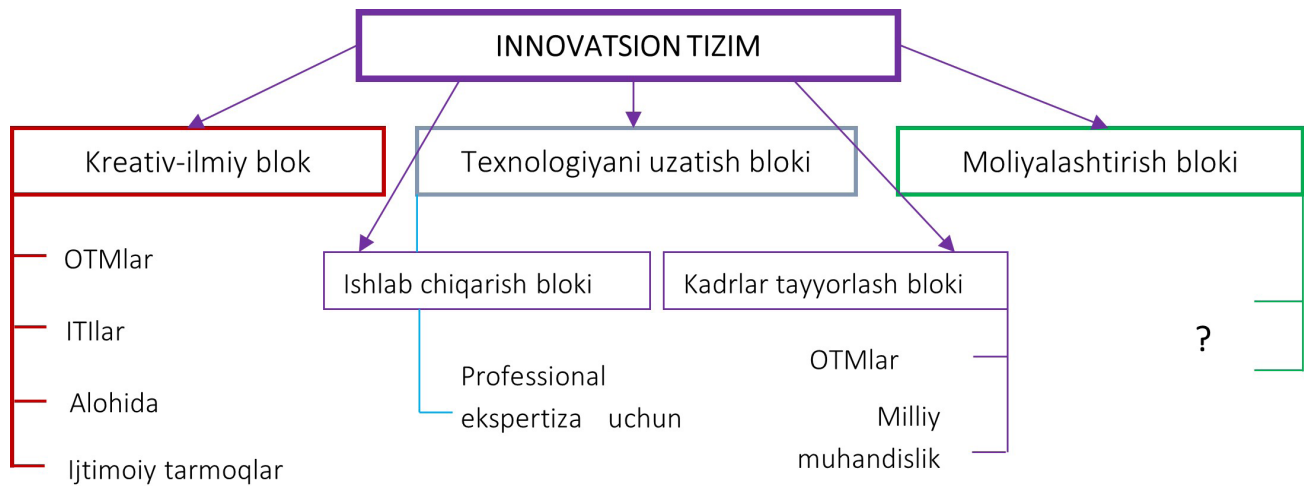
1-jadval: Ta'rifni shakllantirishda maqsad va natijaning muvofiqligini nazorat qilish

Maqsad	Natija (erishilgan/erishmagan maqsad va unga erishish uchun foydalanilgan vosita)			Muvofiqlik, +/-
	Maqsadga erishildi	Yordamchi savol	Instrument	
Mahsulotlar (xizmatlar), talabning raqobatbar-doshligini oshirish, bozor ulushini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligi va sifatini oshirish, iste'molchilar bilan aloqalarni mustahkamlash va yaxshilash, bilimlarni to'plash va almashish jarayonlarining intensivligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, atrof-muhitni yaxshilash va h.k.	Biz mahsulotlarning (xizmatlar) raqobatbar-doshligini, talabni, bozor ulushini oshirdik, ishlab chiqarish samaradorligi va sifatini oshirdik, iste'molchilar bilan aloqalarni mustahkamladik va yaxshiladik, bilim to'plash va almashish jarayonlarining intensivligini oshirdik, yangi ish o'rinlari yaratdik, atrof-muhitni yaxshiladik va hokazo.	Buning uchun nima qilindi?	Yangi yoki sezilarli darajada takomillashtirilgan mahsulot (tovar yoki xizmat) yoki jarayon, yangi marketing usuli yoki biznes amaliyotida, ish joyini tashkil etishda yoki tashqi aloqalarda yangi tashkiliy usulni joriy qildi.	+

1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, natija maqsad va uning yordamida maqsad amalga oshiriladigan vositadir. Maqsadni shakllantirishda biz ijobiy natija olishni kutamiz va bu amalga oshiriladigan vositalarni hisobga olamiz. Boshqa ideal sharoitlarda "natija = maqsad + vosita ko'rinishidagi xato" formulasi ishlaydi, ya'ni ta'rif "nima uchun bu obyekt mavjud?", "Bu mavzuni muhokamasi orqali qanday maqsadni ko'zlaymiz?", "Ushbu elementdan foydalanish orqali qanday natijaga erishamiz?" degan savollarga javob berishi kerak. Oslo qo'llanmasida innovatsiya ta'rifi maqsad va natija bizning fikrimizcha, uyg'un bog'liqdir. Chet ellik mualliflar ko'pincha "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" atamalarini tenglashtiradilar, ammo Oslo qo'llanmasi bu tushunchalarni aniq ajratib turadi. "Haqiqatda innovatsiyaga olib keladigan yoki shu maqsadda ishlab chiqilgan barcha ilmiy, texnologik, tashkiliy, moliyaviy va tijorat faoliyati innovatsion faoliyat deb ataladi." Bunday holda, maqsad "innovatsiyani amalga oshirish", vosita "ilmiy, texnologik, tashkiliy, moliyaviy va tijorat harakatlari"dir.

Bu ta'rif ham bizga "maqsad-natija" munosabati doirasida juda mantiqiy ko'rinadi, shuning uchun kerak bo'lsa, unga murojaat qilamiz.

Endi biz ishlab chiqilgan mantiqqa muvofiq butun xilma-xillikdan ta'riflarni shakllantirishimiz yoki tanlashimiz mumkin, keling, "tizim" nima ekanligini bilish uchun ushbu atamaning ko'plab ta'riflarini ikki guruhga bo'lish orqali ifodalaymiz. Birinchisiga tizim jarayonlar, hodisalar va ular orasidagi bog'lanishlar majmuasi sifatida namoyon bo'ladiganlar kiradi; uning mavjudligi obyektiv, kuzatuvchidan mustaqil hisoblanadi. Ikkinchi guruhida tizim – jarayon va hodisalarni o'rganish vositasi, usuli. Kuzatuvchi o'z oldiga maqsad qo'ygan holda tizimni real obyektlarni aks ettiruvchi abstraksiya sifatida sintez qiladi. Korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etish xususiyatlari unga ta'sir qiluvchi omillarning kombinatsiyasiga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, har qanday bunday faoliyat ishlab chiqarish, yangi texnologiyalar va ilmiy-texnik bilimlarning yuqori darajasi va konsentrat-siyasiga qaratilgan. Shunisi e'tiborga loyiqlik, rivojlangan mamlakatlarning ijtimoiy-madaniy va geosiyosiy parametrlari farqiga qaramay, texnologiya, ishlab chiqarishni tashkil etish, kadrlar tayyorlashda qo'llaniladigan yangi bilimlar ulushi ularning har birining YaIM o'sishining qariyb 70%ini tashkil etadi. Bu fakt barcha innovatsion tizimlar uchun umumiy xususiyatlarni aniqlash imkoniyatidan dalolat beradi. 1-rasmda bloklar ko'rinishidagi tipik innovatsion tizim sxematik tarzda tasvirlanganini ko'rish mumkin.

1-rasm: Innovatsion tizim bloklari

E'tibor bering, har bir blok, shuningdek, bir-biriga bog'langan elementlar to'plami bilan ifodalanadi, bu holda ularning sonini aniqlash subyektiv va kreativ xususiyatga ega va biz kreativ-ilmiy blok, texnologiyalarni uzatish bloki va boshqalar haqidagi tushunchamizni to'liq ko'rsata olsak, moliyalashtirish blokini tizim sifatida batafsil o'rganib chiqqandan keyingina taqdim etish mas'uliyatini o'z zimmamizga olishimiz mumkin bo'ladi.

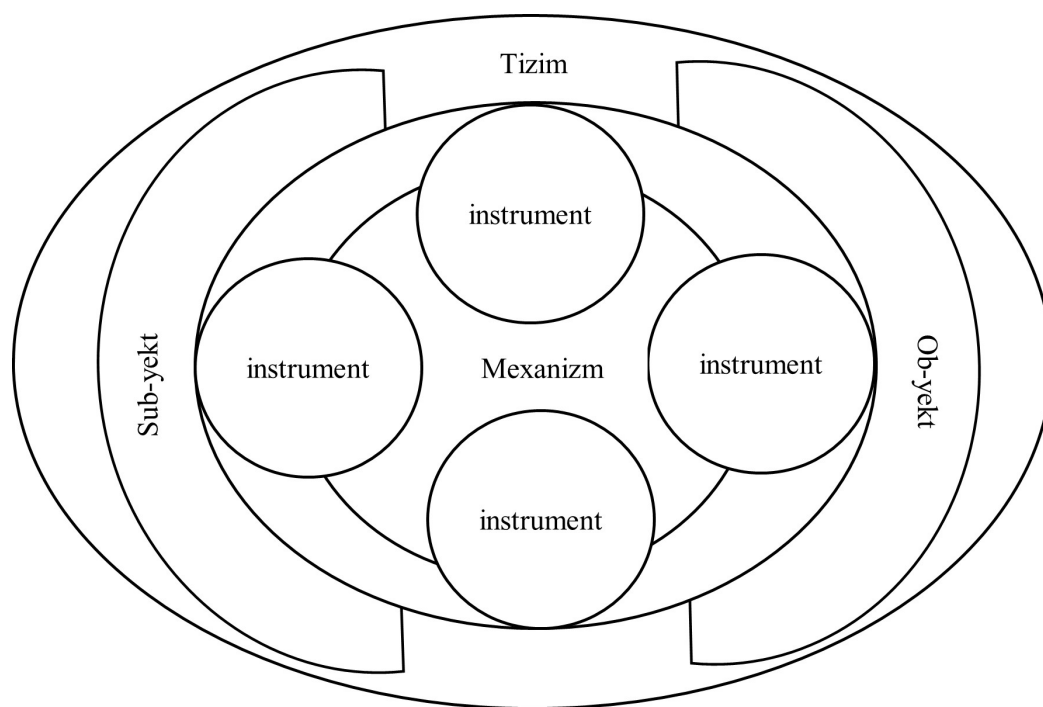
Keling, mantiqiy manbalarni izlashda terminologiyaga murojaat qilsak. Ehtimol, siz aniq maqsadni qo'yishingiz kerak bo'ladi; keyin bu maqsadga erishish qanday natijani anglatishini korrelyatsiya qiling va shu korrelyatsiya asosida ta'rifni shakllantiring. Keling, buni "innovatsiya" atamasi misolida tasdiqlashga harakat qilaylik. Xorijiy iqtisodchilar innovatsiyalarni "jarayon" sifatida ko'rib, o'z qarashlarida odatda birlashadilar [3]. Rus terminologiyasida bunday yakdillik mavjud emas, olimlar innovatsiyalar mohiyatining ko'p qirraliligini aniqlaganliklaridan dalolat beradi, ular uni nafaqat "jarayon", balki "natija", "o'zgarish", "vosita" sifatida ham qabul qilishadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Cheksizlikni qabul qilishga" harakat qilib, biz o'z tadqiqotimizda mulohaza yuritishning obyektivligiga intilamiz, ammo muallifning loyihalash jarayonisiz biz moliyaviy modellar, mexanizmlar va innovatsiya vositalarini rivojlantirish xususiyatlarini ko'rish maqsadiga erisha olmaymiz. Shuning uchun ikkinchi guruhning ta'riflari biz uchun ko'proq dolzarbdir. Tizimning chegaralari ham tadqiqotchi tomonidan belgilanadi. Tizimni o'rab turgan hamma narsa unga ta'sir qiladi, lekin uning nazorati ostida emas. Atrof-muhit va tizim o'rtasida aloqa va munosabatlar mavjud. Muloqot elementning funksional va protsessual xarakteristikasi bo'lib, moddiy, energiya va axborot komponentlarini bir obyektidan ikkinchisiga o'tkazishni anglatadi. Munosabatlar – bu tarkibiy xususiyat, elementning bir xususiyatining boshqasiga bo'ysunishi.

"Tuzilish" tushunchasi tuzilish, tartibga solish, tartibni anglatadi. Odatda elementlar orasidagi bog'lanishlar va munosabatlar turi bilan tavsiflanadi. Struktura tizimning ichki tuzilishini, uning hatti-harakatlarini, muvozanat va rivojlanish shartlarini tavsiflaydi. Obyekt tizimning elementi sifatida qoraladi, nisbatan mustaqil va ma'lum bir o'rganish darajasida keyingi bo'linishga tobe bo'lmagan, o'z funksiyalarini bajaradigan, o'zaro bog'langan va boshqa obyektlar bilan ma'lum qonuniyatlar bo'yicha o'zaro ta'sir qiladi. Yana bir bor ta'kidlab o'tamizki, obyektlarning elementlar va tizimlarga bo'linishi shartli, chunki har qanday tizim supertizimning bir qismi sifatida joy elementini oladi. Har qanday tizimda o'zaro ta'sir mexanizmi orqali o'zaro bog'langan, tegishli vositalardan foydalangan holda ma'lum tamoyillar asosida yaratilgan va faoliyat yuritadigan subyekt va obyekt bo'lishi kerak. Asosiy sabab yoki naqsh sifatida printsiplar tizimni shakllantirish jarayonida markaziy o'rinni egallaydi. Printsiplar, usullar va richaglar asosida paydo bo'lib, printsiplar doirasida "o'yin qoidolari" haqidagi ta'limot yoki fan sifatida metodologiya paydo bo'ladi. Har bir elementning tizimdagi o'rnini haqidagi umumiy fikrlar 2-rasmda keltirib o'tilgan.

Ular turli xil obyektlarga moslashadi. Shunday qilib, biz innovatsiyalarni moliyalashtirish tizimining rivojlanish vektorini aniqlaydigan ideal tuzilishga e'tibor qaratamiz. Mavjud innovatsion faoliyatni moliyalashtirish tizimlari nafaqat ma'lum darajadagi moliyaviy qo'llab-quvvatlash va ichki xarajatlarga erishish, balki innovatsion korxonalarning inkubator bosqichidan kengaytirish bosqichigacha rivojlanishiga ko'maklashish maqsadini ko'zlashi kerak.

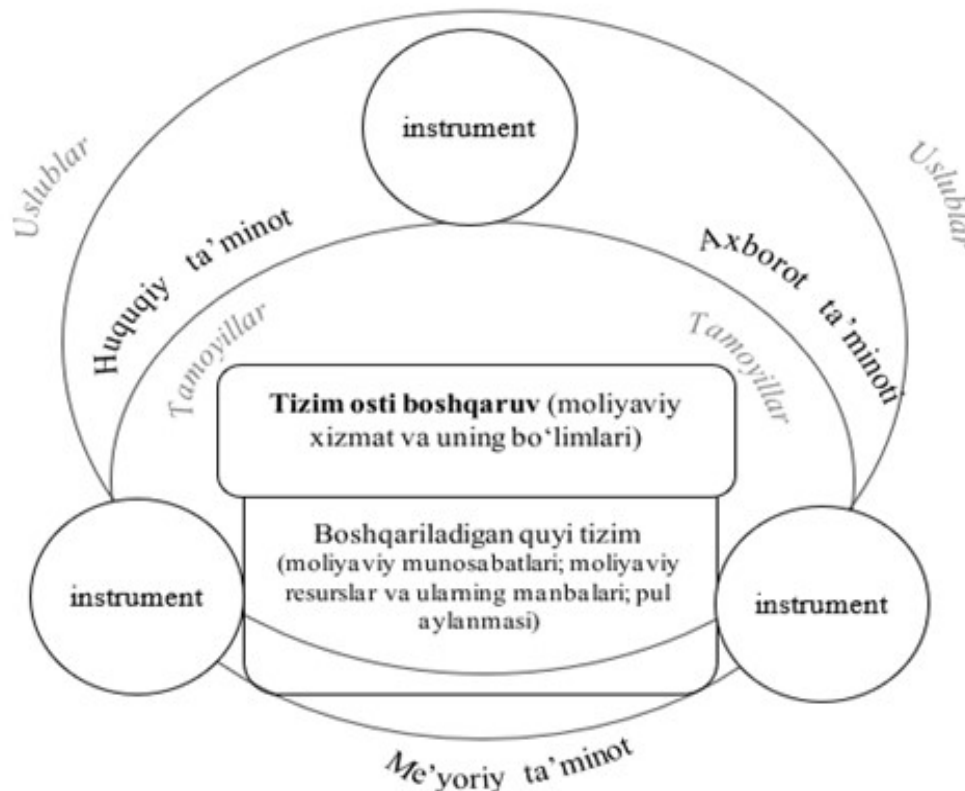
2-rasm: Tizimning tuzilishi haqida umumiy tushunchalar

Shuning uchun moliyaviy mexanizmlar faoliyati bir qator tamoyillarga mos kelishini ta'minlash zarur. O'z vaqtida yaxlitlik, diskretlik, ierarxiya va adekvatlik kabi universal ilmiy tamoyillar tizimlar nazariyasini qurishning uslubiy asosiga aylandi. Shubhasiz, ularning barchasi samarali moliyaviy mexanizm – tizimni supertizimning bir qismi sifatida ishlab chiqishda sodir bo'ladi. Keling, ularga yana bir nechtasini qo'shamiz va ularning har birini 2-jadvalda tavsiflaymiz.

2-jadval: Tizim doirasida innovatsion faoliyatning moliyaviy mexanizmlarining asosiy tamoyillari

№	Tamoyillar	Mazmuni
1	Butunlik va barqarorlik	"Butun uning qismlari yig'indisidan kattaroqdir." Mexanizm yaxlit shakllanish bo'lib, uning ichidagi vositalar uyg'un ravishda o'zaro bog'liq bo'lishi kerak. Aks holda, moliyalashtirish mexanizmi samarasiz.
2	Diskretlik	Vaqt o'tishi bilan mexanizmning o'zgarishi; moliyalashtirish mexanizmining bir qismi sifatida individual vositalarni taqsimlash
3	Ierarxiya	Mexanizm komponentlarini taqsimlash ko'p bosqichli tuzilmani tashkil etuvchi darajalar bo'yicha amalga oshirilishi mumkin
4	Adekvatlik va moslashuvchanlik	Mexanizm noaniqlik shartlariga mos kelishi va real hodisalarning ehtimollik xususiyatini hisobga olgan holda ishlashi kerak
5	Axborotning ishonchliligi va shaffofligi	Mexanizmning ishlash ko'rsatkichlarining ishonchliligi
6	Rejalashtirish va nazorat qilish	Mexanizmning haqiqiy ishlash ko'rsatkichlarining kutilgan ko'rsatkich-larga muvofiqligi; mumkin bo'lgan xatolar va normadan chetga chiqish darajasini kuzatish
7	To'ldiruvchilik	Umumiy samarani oshirish uchun moliyaviy mexanizmlar qo'llash bosqichiga ko'ra bir-birini to'ldirishi kerak
8	Sahnalashtirish	Har bir mexanizm innovatsion loyiha joylashgan moliyalashtirish bosqichiga muvofiq qo'llanilishi kerak, shuning uchun uning funksional xususiyatlari o'zgarishi kerak.
9	Yetarlilik	Moliyaviy mexanizm obyektini zarur miqdordagi moliyaviy resurslar bilan ta'minlashi kerak
10	Natijaviylik	Moliyaviy mexanizmning ishi turli bosqichlarda ma'lum natijalarga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak
11	Ratsionallik va samaradorlik	Mexanizmning maqsadi va yakuniy natija o'rtasidagi muvofiqlik

Moliyaviy siyosatda bunday mexanizmlar eng dinamik komponent hisoblanadi; mavjud ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning o'ziga xos xususiyatlariga sezgir. Buxgalteriya hisobi, tahlil qilish, rejalashtirish, prognozlash, nazorat qilish, tartibga solish va boshqalar kabi usullardan foydalangan holda iqtisodiy jarayonga ta'sir qilish vositalarining bir qismi bo'lgan moliyaviy mexanizm moliya bilan bir xil funksiyalarni bajaradi. Moliyaviy mexanizmlarning o'ziga xos funksiyalariga quyidagilar kiradi: moliyaviy munosabatlarni tashkil etish; pul oqimini boshqarish va tegishli moliyaviy munosabatlarni tashkil etish – moliyaviy menejment. Moliyaviy mexanizmning tuzilishi 3-rasmda ko'rsatilgan. Moliyaviy mexanizm boshqaruv va boshqariladigan quyi tizimdan iborat bo'lib, u moliyaviy vositalar (richaglar) ta'siriga bog'liq bo'lib, axborot, me'yoriy va huquqiy yordamni o'z ichiga oladi.

3-rasm: Moliyaviy mexanizm tizimi

Shunday qilib, moliyaviy mexanizm nafaqat innovatsion faoliyat subyekti va obyekti o'rtasidagi bog'lovchi bo'g'in sifatida ishlaydi. Bu innovatsiyalarni yaratish va amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni o'zgartirish va qayta taqsimlash orqali innovatsion loyihalarni ta'minlashga qaratilgan moliyaviy usullarni belgilovchi yuqoridagi tamoyillar asosida ishlaydigan moliyaviy vositalar tizimidir. Bundan tashqari, bu talab va taklifni hisobga olgan holda iqtisodiyot agentlari o'rtasida kapitalning qayta taqsimlanishiga mumkin bo'lgan ta'sir qilish usullari quyidagilardan iboradur ^[4]:

1. Innovator kim? Jismoniy shaxslar (ixtirochi talabalar, ularning rivojlanishiga ko'maklashishga qaror qilgan olimlar jamoasi), yuridik shaxslar, davlat? Muayyan institutsional toifaga mansubligiga qarab, innovatsion faoliyat subyekti ma'lum bir moliyaviy vositalar to'plamidan foydalanadi. Masalan, jismoniy shaxslarning innovatsion faoliyatiga nisbatan boshqa darajadagi byudjetga yoki yuridik shaxslarga beriladigan subvensiyalar qo'llanilmaydi.
2. O'z kapitalining darajasi qanday? Chetdan mablag'larni jalb qilish zarurati shaxsiy jamg'armalar etishmasligi bilan yuzaga keladi. Bu qoida oddiy fuqarolar uchun ham, kompaniyalar uchun ham, davlat uchun ham teng ishlaydi. Bundan kelib chiqadiki, har xil moliyaviy imkoniyatlarga ega bo'lgan innovatsion faoliyat subyektlarining taktik manevrlari va strategik ustuvorliklarida turli xil vositalar paydo bo'ladi va ustunlik qiladi. Masalan, Markaziy Osiyo davlatlari innovatsion faoliyatni rivojlantirishda birinchi navbatda xorijiy investitsiyalar, tashqi imtiyozli uzoq muddatli kreditlar va grantlar jalb etishga tayanadi. Rivojlangan mamlakatlarda subsidiyalar, soliq imtiyozlari va albatta, innovatsion loyihalarga investitsiyalardan olinadigan daromadlar faol qo'llaniladi.

3. Biz kimlar bilan muloqot qilamiz? Jahon iqtisodiyotidagi globallashuv va integratsiya jarayonlari fonida innovatsion faoliyat subyektlarining mintaqaviy xususiyatlariga e'tibor qaratish juda qiyin. Zamonaviy innovatsion jarayon innovatsion kompaniya yoki bitta hududning ko'lami bilan cheklanmaydi. Bu interaktiv xususiyatga ega. Jahon amaliyoti davlatlarning iqtisodiy hamjamiyatlar doirasidagi o'zaro ta'siri odatiy qonuniyat va mexanizmlarni tubdan o'zgartirayotganini yana va yana isbotlab turibdi. Ko'pincha bu o'zaro ta'sir nafaqat tomonlardan birining investitsiyalarni olishga, ikkinchisi esa foyda olishga bo'lgan ehtiyojlari bilan belgilanishi mumkin.
4. Innovatsion rivojlanish rivojlanishning qaysi bosqichida? Innovatsion jarayonning bosqichiga qarab, innovatsion faoliyat subyektlarining foydasi yoki zarari kuzatiladi. Shunga ko'ra, foyda ko'rinishidagi ijobiy ta'sirga erishish uchun innovatorga "hujumkor" yoki "himoya qilish" imkonini beradigan tegishli moliyalashtirish vositalari to'plami qo'llaniladi.

Shunday qilib, biz innovatsion faoliyatning moliyaviy vositalarini kamida beshta shartli mezon bo'yicha tasniflashimiz mumkin: moliyalashtirish manbasiga ko'ra, u yoki bu institutsional toifaga mansub innovatsion faoliyat subyekti ko'ra, o'z kapitalining yetarililik darajasiga ko'ra, innovatsion faoliyat subyekti, ma'lum turdagi iqtisodiyotning subyektni innovatsion faoliyatiga ta'sir qilish darajasiga va innovatsion rivojlanishning rivojlanish bosqichiga qarab. Shubhasiz, bunday tasnif moliyaviy vositalarning butun xilma-xilligini to'liq aks ettira olmaydi, chunki u subyektiv mulohazaga asoslanadi va o'rganilmagan ma'lumotlar maydonini keng qamrab oladi. Shu munosabat bilan biz M.A.Kuprichyevning^[4] innovatsion faoliyatning moliyaviy mexanizmlari tasnifidan foydalanamiz, bu bizga mos ko'rinadi, chunki unda ma'lum moliyaviy vositalarning o'rnini ko'p qiyinchiliksiz aniqlash mumkin (4-jadval). Bundan tashqari, moliyalashtirish obyekti nisbatan moliyaviy mexanizmlar: innovatsion firmalarni moliyalashtirish mexanizmlari, innovatsion loyihalar va moliya agentliklarini rag'batlantirish mexanizmlari va boshqa bir qator xususiyatlarga ko'ra farqlanadi. Ko'pincha turli mexanizmlar va vositalar birlashtirilib, o'zaro ta'sirlarning yangi turlari tug'iladi.

4-jadval: Moliyaviy mexanizmlar va innovatsiya vositalarining tasnifi

№	Tasnifi	Xususiyatli	Instrumentlar
1	Manbalarga bog'liqligiga nisbatan		
	Budjetdan moliyalashtirish mexanizmlari	Mexanizmning ishlashi uchun asos budget bo'lib, uning mablag'lari innovatsion loyihalar va firmalar-ning pul oqimlariga aylantiriladi.	Turli darajadagi budget mablag'lari
	Xususiyy investitsiyalarni moliyalashtirish mexanizmlari	Faoliyatining asosi kompaniyalar, fondlar, jismoniy shaxslar va boshqalarning innovatsion loyihalariga xususiyy investitsiyalardir.	Investitsiyalar, qimmatbaho me-tallar, depozitlar, investitsiyalar, to'siqlar va boshqa fondlardan olingan mablag'lar ko'rinishida-gi vaqtincha mavjud bo'lgan mablag'lar.
	Qarzlarni moliyalashtirish mexanizmlari	Turli yo'llar bilan qarzga olingan kapitalga tayaning	Bank krediti va kredit liniyalari, lizing, faktoring, obligatsiya-larni sotishdan tushgan tushum
	O'z-o'zini moliyalashtirish mexanizmlari	Korxonalarining o'z mablag'lari asosida	Operatsion faoliyatdan olingan daromadlar, ortiqcha aktivlarni sotish va boshqalar.
2	Moliyalashtirish bosqichi bo'yicha		
	Dastlabki bosqich moliyalashtirish mexanizmlari (joylash-tirish va startap)	Innovatsion loyihalar va kompaniyalarni "seed" va "start-up" bosqichlarida moliyaviy qo'llab-quvvatlash uchun foydalaniladi	Asosiy kapital, konvertatsiya qilinadigan kredit
	Dastlabki o'sish bosqichining mexanizmlari	Bozorga kiritish uchun tayyor mah-sulot yoki xizmat (innovatsiya) mav-jud bo'lganda loyihani ishlab chiqish uchun moliyaviy rag'batlantirish	Korxonaga taqdim etilgan aylanma mablag'lar
	Kengayish bosqichi mexanizmlari	Moliyalashtirish obyekti o'z biznesini kengaytirishga intilayotgan mavjud innovatsion kompaniyalardir. Misol - Mezzanine moliyalashtirish mexanizmi	Aktsiyalarni fond birjasiga joylashtirishdan tushgan tushumlar (IPO)
	Ko'p bosqichli mexanizmlar	Ular bir necha bosqichda qo'llaniladi. Masalan, davlat dasturlari yoki DXSh mexanizmi	To'g'ridan-to'g'ri davlat investitsiyalari, imtiyozlar, jalb qilingan kapital

Moliyalashtirish obyektiga ta'sir qilish darajasiga ko'ra			
3	Bilvosita moliyalashtirish mexanizmlari	Obyektlarni bevosita ta'sir qilmasdan (soliq'larni moliyalashtirish mexa-nizmi, davlat xaridlari mexanizmi, davlat kafolati mexanizmi va bosh-qalar) moliyaviy rag'batlantirishni ta'minlash.	Soliq imtiyozlari, soliq kreditlari, mukofotlar
	Bevosita moliyalashtirish mexanizmlari	Innovatsion loyihalar va firmalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash bevosita zarur moliyaviy resurslarni (grant moliyalashtirish mexanizmi, xususiy investitsiya mexanizmi, kredit mexanizmi) taqdim etish orqali amalga oshiriladi.	Grantlar, xususiy investitsiyalar, tijorat kreditlari va boshqalar.
Manbalarga muvofiqligiga ko'ra			
4	Ichki moliyalashtirish mexanizmlari	Moliyalashtirish objekti doirasida ta'sir o'tkazish (o'zini o'zi moliyalashtirish mexanizmi)	Operatsion faoliyatdan olingan daromadlar, ortiqcha aktivlarni sotish va boshqalar.
	Tashqi moliyalashtirish mexanizmlari	Obyektga tashqaridan ta'sir ko'rsatish (xususiy investitsiyalar mexanizmi, davlat moliyalash mexanizmi)	Turli darajadagi byudjet mab-lag'lari, xususiy investitsiyalar, qimmatbaho metallar, depozit-lar, pay, xedj va boshqa fondlar mablag'lari, bank kreditlari, lizing, faktoring, obligatsiyalar-ni sotishdan olingan mablag'lar.
Davlatning roli darajasiga ko'ra			
5	Direktiv moliyaviy mexanizm	Moliyaviy mexanizm (grant mexanizmi) faoliyatida davlat katta rol o'ynaydi.	Grantlar, subsidiyalar, subvensiyalar
	Moliyaviy tartibga solish mexanizmi	Moliyaviy mexanizmning ishlashida davlat mavjud emas	Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar

Innovatsiya sohasida yetakchi ^[5] mamlakatlarning innovatsion faoliyatining davriy sharhlarini tahlil qilib, shuni aytish mumkinki, dunyodagi eng samarali va talabga ega bo'lgan mexanizmlardan biri bu davlat-xususiy sheriklik mexanizmidir.

XULOSA

Innovatsion mahsulotlarning jahon bozorlariga chiqishini ta'minlashning faol mexanizmi sifatida moliyaviy-sanoat guruhlar (MSG) faoliyati va rivojlanishi ko'pchilik iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda ham qiziqish uyg'otmoqda. MSGni yaratish va rivojlantirish jarayoni moliyaviy va sanoat kapitali tarkibidagi barcha tashkiliy bo'g'inlar faoliyatining izchilligi va o'zaro bog'liqligi ortib borayotganini, milliy iqtisodiyotning nufuzini oshirishni ko'rsatadi. O'zbekistonda innovatsion faoliyatning moliyaviy tizimini rivojlantirishga kelsak, biz quyidagilarni ta'kidlamoqchimiz: O'zbekiston moliya tizimi an'anaviy ravishda moliya bozorlari va institutsional investorlar emas, balki bank moliyalashtirish ustunlik qiladigan tizimlarga taalluqli bo'lganligi sababli, bu bizning iqtisodiyotimizni muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatish shartlarini qondirishga to'sqinlik qiladi. Biroq, bu kamchilikni rivojlangan davlatlar ishtirok etish xavfi bo'lmagan sohalarini - innovatsion sug'urta va innovatsion loyihalarni rivojlantirish uchun kreditlar berishni rivojlantirish orqali afzalliklarga aylantirish mumkin.

Innovatsiyalar uchun moliyaviy modellar, mexanizmlar va vositalarni ishlab chiqishning ko'plab ssenariylari mavjud. Ularning barchasi innovatsion tizimlarning milliy xususiyatlariga, faoliyat subyektlarining innovatsion salohiyatiga va boshqa omillarga bog'liq. Shunga qaramay, biz moliyaviy tizimlarning umumiy xususiyatlarini aniqlay oldik va ularning elementlarini tasniflay oldik, bu ularning rivojlanishining kontseptual jihatlariga haqidagi g'oyalarni tartibga solishga umid beradi. Innovatsiyalarni tijoratlashtirishda qo'shimcha qiyinchiliklar innovatsion jarayonni samarasiz rejalashtirish va innovatsiyalarni tijoratlashtirishning aniq tizimining yo'qligi sababli yuzaga kelishi mumkin, ularni ishlab chiqish innovatsion jarayonning dastlabki bosqichlarida boshlanishi kerak; ya'ni innovatsiya g'oyasining bosqichlari va innovatsion mahsulot (xizmat) kontseptsiyasini ishlab chiqish. Hozirgi vaqtda innovatsion klasterlarning rezident kompaniyalariga rivojlanish institutlari tomonidan tijoratlashtirish jarayonini amalga oshirishda yordam berilmoqda. Bu institutlarning roli nafaqat ilmiy-texnikaviy ishlanmalarni moliyaviy ta'minlash, ular innovatsion ishlanmalarning iste'molchilarini ham topadilar. Shunday qilib, raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida moliyaviy-iqtisodiy mexanizmlar O'zbekistonda innovatsiyalarni rag'batlantiradigan va aholining hayot sifatini yaxshilaydigan end-to-end texnologiyalaridan foydalanish nuqtai nazaridan modernizatsiya qilinadi. Ayniqsa, ta'lim va sog'liqni saqlashni rivojlantirish, aholini sifatli xizmatlar bilan ijt-

moiy ta'minlashda axborot texnologiyalarining ta'siri katta. Umuman olganda, raqamli iqtisodiyotning resursi va afzalliklari ishsizlik darajasini pasaytirish, samarali davlat sektorini yaratish, atrof-muhitni yaxshilash, innovatsion kompaniyalar yaratish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish bilan bog'liq ko'plab dolzarb muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Rajnoha, A.Korauš, J.Dobrovič (2017). Information systems for sustainable performance of organizations, Journal of Security and Sustainability Issues 7(1): 167-179.
2. Григорьев Ю.В. Государственная поддержка инновационной деятельности // Научный журнал "Качество, инновации, образование". –2009. –№9. –С. 32–40.
3. Федораев С.В. Теоретико-методологические подходы к определению содержания и классификации инноваций как фактора обеспечения экономической безопасности // Научный электронный журнал "Вестник Санкт-Петербургского университета государственной противопожарной службы". –2010. –№1. –С. 42–51.
4. Акинин П.В., Акинина В.П. Финансово-экономические трансформации как организационно-экономический базис инноваций // Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К.Л. Хетагурова. Общественные науки. –2012. –№1. –С. 329-336.
5. Периодические обзоры инновационной деятельности стран-лидеров инновационного развития в Европе, Северной Америке и Азии №1–8 / Министерство экономического развития Российской Федерации. Портал внешнеэкономической информации. 2014.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.